

**Qahhorov Sardorbek Abdulxodi o'g'li**

**Namangan davlat chettillari instituti**

**Mustaqil izlanuvchi talabasi**

**qahhorovsardorbek17@gmail.com**

## **TALABALARNING OG'ZAKI NUTQ MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ZAMONAVIY METODIK TAHLILI**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada oily ta'limda talabalarining og'zaki nutq malakalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv reja, fan dasturi va malaka talablarining zamonaviy metodik mezonlarga muvofiqligi tahlil qilingan. Tahlil jarayonida hujjatshunoslik tahlili, kompetensiyaviy moslikni baholash va qiyosiy ekspertiza qo'llandi. Natijada o'qitish natijalari, baholash va topshiriqlar uyg'unligida bo'shliqlar aniqlanib, takomillashtirish yo'nalishlari asoslandi.

**Kalit so'zlar:** Og'zaki nutq, kompetensiya, o'quv reja, fan dasturi, malaka talablari, metodik mezonlar, baholash.

**Қаххоров Сардорбек Абдулходи оглы**

**Наманганский государственный институт иностранных языков**

**Независимый студент**

**qahhorovsardorbek17@gmail.com**

## **СОВРЕМЕННЫЙ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УЛУЧШЕНИЯ НАВЫКОВ УСТНОЙ РЕЧИ У СТУДЕНТОВ**

**Аннотация:** В данной статье анализируется соответствие учебного плана, предметной программы и квалификационных требований, направленных на развитие устных навыков студентов в высшем образовании, современным методологическим критериям. В исследовании использованы документальный анализ, компетентностно-ориентированная оценка и сравнительный анализ. В результате выявлены пробелы в согласованности результатов обучения, оценки и заданий, а также обоснованы области для улучшения.

**Ключевые слова:** Устная речь, компетенция, учебный план, предметная программа, квалификационные требования, методологические критерии, оценка.

**Kakhkhorov Sardorbek Abdulkhodi oğlu**

**Namangan State Institute of Aviation**

**Independent student**

## **MODERN METHODOLOGICAL ANALYSIS OF IMPROVING STUDENTS' ORAL SPEAKING SKILLS**

**Abstract:** This article analyzes the compliance of the curriculum, subject program and qualification requirements aimed at developing students' oral skills in higher education with modern methodological criteria. The study used documentary analysis, assessment of competency-based compliance and comparative expertise. As a result, gaps in the coherence of learning outcomes, assessment and tasks were identified and areas for improvement were substantiated.

**Keywords:** Oral speech, competency, curriculum, subject program, qualification requirements, methodological criteria, assessment

### **KIRISH**

Oliy ta'lim tizimida og'zaki nutq malakasini shakllantirish masalasi faqat filologik yoki til o'qitish doirasidagi vazifa bo'lib qolmay, kasbiy tayyorgarlikning universal komponentiga aylanib bormoqda. Talaba auditoriya oldida mantiqan izchil fikr bayon etishi, ilmiy-terminologik birliklardan o'rinli foydalanishi, bahs-munozarada dalillash, tinglovchini e'tiborga olish va nutqiy vaziyatga mos registrni tanlash kabi ko'nikmalarga ega bo'lmasa, ta'lim natijalari amaliyotda yetarli darajada namoyon bo'lmaydi. Shu sababli og'zaki nutq malakasini rivojlantirish bo'yicha ta'lim jarayonini boshqaradigan asosiy normativ-metodik hujjatlar bo'lgan o'quv reja, fan dasturi va malaka talablari mazmunan hamda tuzilman ham zamonaviy metodik talablarga mos bo'lishi zarur.

### **ADABIYOTLAR TAHLILI**

Mazkur yo'nalishda amaliy tajriba yetarli bo'lsa-da, ilmiy adabiyotlarda muammo ko'pincha alohida metodlar, mashg'ulot turlari yoki nutq madaniyati komponentlarini

tavsiflash bilan cheklanadi. O'quv reja, fan dasturi va malaka talablari o'rtasidagi vertikal va gorizontal uyg'unlik, ya'ni malaka talablarida belgilangan natijalar fan dasturida o'quv natijalari va baholash strategiyalariga qanday "tarjima" qilingani hamda bu jarayonning zamonaviy metodik mezonlarga qay darajada mosligi tizimli tahlil etilmay qolayotgan bo'shliq sifatida namoyon bo'ladi. Natijada og'zaki nutqni rivojlantirish bo'yicha maqsadlar deklarativ qolishi, mashg'ulotlarda reproduktiv topshiriqlar ustunlashishi, baholash esa jarayoniy va formatif yondashuvdan ko'ra yakuniy, ko'pincha subyektiv tasavvurlarga tayanishi mumkin.

Ushbu maqolaning maqsadi oliy ta'limda talabalarining og'zaki nutq malakalarini takomillashtirishga qaratilgan o'quv reja, fan dasturi va malaka talablarini zamonaviy metodik talablar asosida tahlil qilish, ularning o'zaro moslik darajasini aniqlash hamda metodik jihatdan asoslangan takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar bajarildi: birinchidan, og'zaki nutq malakasini ifodalovchi kompetensiyalar va kutilayotgan o'quv natijalarining hujjatlarda qay darajada aniq belgilanganini aniqlash; ikkinchidan, o'quv faoliyati va baholash mexanizmlarining natijalarga mosligini tahlil qilish; uchinchidan, zamonaviy metodik mezonlar nuqtayi nazaridan aniqlangan nomuvofiqliklarning sabablari va oqibatlarini ochib berish hamda amaliy tavsiyalarni asoslash.

### **TADQIQOT METODOLOGIYASI**

Tadqiqot metodologiyasi normativ-metodik hujjatlarni tahlil qilishga tayangan holda, kompetensiyaviy yondashuv va ta'lim natijalari-baholash uyg'unligi konsepsiyasi doirasida qurildi. Empirik material sifatida oliy ta'limning tegishli yo'nalishlarida og'zaki nutq bilan bog'liq kompetensiyalarni bevosita yoki bilvosita shakllantiruvchi fanlar kesimidagi o'quv rejalari, fan dasturlari va malaka talablari mazmuni hujjatshunoslik tahliliga tortildi.

Tahlilning markazida konstruktiv uyg'unlik tamoyili turdi: kutilayotgan natijalar, o'qitish-o'rganish faoliyati va baholash o'zaro mos bo'lganda ta'lim samaradorligi ortishi haqidagi nazariy qarashlar metodik mezon sifatida qabul qilindi [1]. Shuningdek, kommunikativ kompetensiya va uni o'qitish jarayonida vazifaga asoslangan

yondashuvning samaradorligi haqidagi konseptual asoslar ogʻzaki nutqni oʻqitish mazmunini baholashda tayanch boʻlib xizmat qildi [2]. Qiyosiy tahlil metodi orqali hujjatlardagi formulirovkalar zamonaviy metodik talablarda uchraydigan “oʻlchanadigan natija”, “baholash mezon”, “formatif baholash”, “autentik vazifa” kabi talablarga nisbatan taqqoslandi. Ekspert analizi elementlari sifatida pedagogik oʻlchov va taʼlim metodikasi boʻyicha tayyorgarlikka ega mutaxassislarning hujjatlar boʻyicha mantiqiy nomuvofiqliklar, baholashning aniqligi va topshiriqlarning autentikligi haqidagi mulohazalari umumlashtirildi. Ushbu metodlar tanlanishining sababi shundaki, ogʻzaki nutq malakasi bevosita test bilan emas, koʻproq faoliyat mahsuli va jarayoniy kuzatuvlar orqali baholanadi; demak, hujjatlardagi metodik dizayn ham aynan shu tabiiy xususiyatni qamrab olishi kerak.

### **NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI**

Tahlil natijalari birinchi navbatda malaka talablari darajasida ogʻzaki nutq malakasining koʻpincha umumiy va keng maʼnoda ifodalanishini koʻrsatdi. Hujjatlarda “muloqot qila olish”, “fikrini ogʻzaki bayon etish”, “nutq madaniyatiga rioya qilish” kabi formulirovkalar uchragani bilan, ularning oʻlchanadigan koʻrsatkichlarga ajratilmaganligi natijani baholash va oʻqitish faoliyatini rejalashtirishda noaniqlik keltirib chiqaradi. Ayniqsa, ogʻzaki nutqning dalillash, qarshi fikrni inkor etish, auditoriya savollariga javob qaytarish, nutqiy strategiya tanlash kabi yuqori darajali komponentlari koʻpincha alohida natija sifatida ajratilmaydi. Natijada malaka talablari mazmuni bilan fan dasturlarida belgilangan oʻquv natijalari oʻrtasida semantik tafovut paydo boʻladi: dasturda mavzular batafsil sanab oʻtiladi, biroq bu mavzular talaba qanday nutqiy faoliyatni bajara olishi bilan yakunlanishi lozimligi yetarli darajada aniqlashtirilmaydi.

Ikkinchi natija fan dasturlaridagi oʻqitish metodlari va topshiriqlar arxitekturasini bilan bogʻliq. Koʻplab dasturlarda amaliy mashgʻulotlar “savol-javob”, “matn tahlili”, “mavzu boʻyicha suhbat” kabi umumiy koʻrinishda berilgan boʻlib, ularning har biri qanday nutqiy mahsulotga olib kelishi, masalan, strukturali taqdimot, akademik munozara, kasbiy rol oʻyini yoki qisqa impromptu nutq kabi formatlarda qanday tashkillashtirilishi koʻrsatilmaydi. Ogʻzaki nutqni rivojlantirishda vazifaga asoslangan va autentik

vaziyatlarga yaqin topshiriqlar muhim bo'lsa-da, dasturlarda ko'proq reproduktiv xarakterdagi, tayyor matnni qayta so'zlash yoki referativ bayon qilishga yo'naltirilgan faoliyatlar ustunligi kuzatildi. Bu holat o'quv jarayonining kommunikativ intensivligini pasaytirib, talabaning spontan nutq, dialogik interaksiya va strategik kompetensiyalarini cheklaydi.

Uchinchi natija baholash tizimida konstruktiv uyg'unlikning yetarli darajada ta'minlanmaganiga taalluqlidir. Hujjatlarda joriy nazorat, oraliq nazorat va yakuniy nazorat shakllari ko'rsatilgan bo'lsa-da, og'zaki nutqni baholash mezonlari ko'pincha "mazmun", "nutq ravonligi", "grammatik to'g'rilik" kabi umumiy parametrlar bilan cheklanadi va ularning deskriptori, darajalar bo'yicha farqlash mezonlari aniq berilmaydi. Bu esa baholashning ishonchliligi va shaffofligini pasaytiradi. Og'zaki nutqni baholashda rubrikalar, chek-listlar, portfolioga asoslangan yondashuv yoki formatif qayta aloqa mexanizmlari kabi zamonaviy vositalar hujjatlarda tizimli ko'rinishda aks etmagan. Natijada talaba qanday talablar asosida baholanishini oldindan bilmaydi, o'qituvchi esa baholashda subyektiv taassurotlarga ko'proq tayanib qolishi ehtimoli ortadi.

To'rtinchi natija o'quv reja darajasida fanlararo integratsiya masalasida kuzatildi. Og'zaki nutq malakasi ko'p hollarda bitta fan zimmasiga yuklatilgandek ko'rinadi, holbuki kasbiy muloqot va akademik nutq ko'nikmalari mutaxassislik fanlarida ham muntazam rivojlantirilishi zarur. Rejada og'zaki nutq bilan bog'liq natijalar fanlar kesimida "tarqatilgan" holda berilmaganligi, ya'ni har bir fan o'z doirasida qaysi nutqiy formatni o'rgatishi va qanday mezonlar bilan baholashi ko'rsatilmaganligi aniqlandi. Bunday holatda og'zaki nutq malakasi spiralsimon murakkablashib borish o'rniga, epizodik va fragmentar tarzda shakllanish xavfi paydo bo'ladi.

Beshinchi natija metodik talablar nuqtayi nazaridan o'qituvchi faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi resurslar va yo'riqnomalarning yetishmasligiga borib taqaladi. Fan dasturlarida tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati mavjud bo'lsa-da, og'zaki nutqni baholash rubrikalari, namunaviy topshiriqlar banki, audio-video asosida tahlil va refleksiya kabi amaliy instrumentlar tizimi ko'zda tutilmagan. Bu esa metodik dizaynni amalga

oshirishni individual pedagogik tajribaga haddan tashqari bog‘lab qo‘yadi va ta‘lim sifati barqarorligini pasaytiradi.

Olingan natijalar og‘zaki nutqni rivojlantirishda normativ-metodik hujjatlar darajasidagi aniqlik va uyg‘unlik masalasi hal qiluvchi omil ekanini ko‘rsatadi. Konstruktiv uyg‘unlik haqidagi qarashlarda o‘quv natijalarining o‘lchanadigan va kuzatiladigan fe‘llar bilan ifodalanishi, baholash esa aynan shu natijani o‘lchashi kerakligi ta‘kidlanadi [1]. Bizning tahlilda esa malaka talablari va dasturlarda natijalar ko‘pincha deklarativ va umumiy ifodalanishi sababli baholash vositalari ham umumiy lashib ketgani ko‘rindi. Bu holat nafaqat baholash shaffofligini pasaytiradi, balki o‘qitish jarayonining o‘zi ham “qaysi faoliyat nimani shakllantiradi” degan savolga aniq javob bera olmay qoladi. Demak, metodik islohotlarning markazida natijalarni aniq operatsionallashtirish turishi kerak.

Kommunikativ kompetensiya nazariyalarida og‘zaki nutq faqat til birliklarini bilish emas, balki nutqiy vaziyatga mos strategiya, interaksiya va pragmatik moslashuvni ham qamrab oladi [2]. Shunday ekan, o‘quv dasturlarida monologik taqdimot bilan bir qatorda dialogik munozara, savol-javob, muammo yechish jarayonida hamkorlikdagi muloqot kabi formatlar tizimli rejalashtirilishi lozim. Vazifaga asoslangan yondashuv bo‘yicha tadqiqotlar autentik vazifalar talabaning nutqiy tashabbuskorligini oshirishini, o‘rganilgan til birliklarini real kommunikativ maqsadda qo‘llashga majbur etishini ko‘rsatadi [3]. Biz aniqlagan reproduktiv topshiriqlar ustunligi esa aynan shu strategik va interaktiv komponentlarning rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin. Shu sababli fan dasturlarida topshiriqlar bankini “matnni qayta so‘zlash”dan “muammo yechimiga qaratilgan muloqot”ka siljitish metodik jihatdan asosli bo‘ladi.

Fanlararo integratsiya bo‘yicha natijalar ham muhim. O‘zbek metodik adabiyotlarida nutq madaniyati, muloqot odobi, taqdimot ko‘nikmalari kabi yo‘nalishlar ko‘p yillardan beri yoritib kelinadi, biroq ular ko‘pincha alohida fan doirasida ko‘riladi [6]. Zamonaviy kompetensiyaviy model esa og‘zaki nutqni barcha kasbiy fanlarda “tarqatilgan kompetensiya” sifatida rivojlantirishni talab etadi: masalan, mutaxassislik fanida loyiha himoyasi, laboratoriya natijalarini og‘zaki sharhlash, klinik yoki ishlab chiqarish holatini

tahlil qilish kabi formatlar nutq malakasini tabiiy kontekstda shakllantiradi. Shuning uchun o'quv reja darajasida og'zaki nutq natijalarini fanlar kesimida xaritalash, ya'ni qaysi fan qaysi nutqiy format va mezonlar uchun mas'ul ekanini belgilash, metodik tizimni barqaror qiladi.

## **XULOSALAR**

Tadqiqot oily ta'limda talabalarning og'zaki nutq malakalarini takomillashtirish bo'yicha o'quv reja, fan dasturi va malaka talablari o'rtasida zamonaviy metodik talablar nuqtayi nazaridan qator nomuvofiqliklar mavjudligini ko'rsatdi. Eng asosiy muammo malaka va o'quv natijalarining ko'pincha umumiy ifodalanishi, natija, o'qitish faoliyati va baholash o'rtasidagi konstruktiv uyg'unlikning sustligi, og'zaki nutq uchun rubrika va deskriptorlarga asoslangan shaffof baholash mexanizmlarining yetarli institutsionallashtirmaganidir. Shuningdek, og'zaki nutq kompetensiyasining fanlararo integratsiyasi kuchsizligi tufayli ko'nikmalar spiralsimon rivojlanmay, epizodik shakllanish xavfi ortishi aniqlandi. Ilmiy hissamiz shundaki, og'zaki nutq malakasini rivojlantirishga doir normativ-metodik hujjatlarni tahlil qilish uchun natijaga yo'naltirilgan metodik mezonlar asosida izchil analitik model qo'llanib, takomillashtirish yo'nalishlari nazariy va amaliy jihatdan asoslandi. Kelgusida tadqiqotlar og'zaki nutqni baholash rubrikalarini milliy ta'lim kontekstida validatsiya qilish, fanlararo xaritalashning amaliy mexanizmlarini sinovdan o'tkazish va raqamli muhitda formatif baholash instrumentlarini moslashtirish yo'nalishlarida davom ettirilishi maqsadga muvofiq.

## **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

1. **John Biggs, Catherine Tang.** *Teaching for Quality Learning at University.* Berkshire: Open University Press, 2011. – 389 p.
2. **Dell Hymes.** *On Communicative Competence.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 76 p.
3. **Rod Ellis.** *Task-based Language Learning and Teaching.* Oxford: Oxford University Press, 2003. – 387 p.

4. **Declan Kennedy.** *Writing and Using Learning Outcomes: A Practical Guide.* Cork: University College Cork, 2007. – 74 p.
5. Qodirov A. **Nutq madaniyati va notqlik asoslari.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. – 208 b.
6. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. **Pedagogik texnologiya asoslari.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – 176 b.